

Det grønlandske arbejdsmarked – set fra en dansk arbejdstagers synspunkt

Af forstander Svend Kolte,

Ajourført maj 2005

Forord

Dette notat er ikke for en komplet og udtømmende beskrivelse af det grønlandske arbejdsmarked, set fra den danske arbejdstagers synspunkt. Grønland er overordentlig forskelligt fra Danmark, i naturen, i samfundet, i kulturen, i samværet mellem mennesker. Men forhåbentlig giver notatet nogle grundlæggende oplysninger, der kan være en hjælp i vejledningen af danskere, der søger arbejde i Grønland.

Oplysningerne i notatet er tilstræbt at være så korrekte som muligt i forhold den aktuelle situation i Grønland. Men de er ikke evigtgyldige. Samfundet i Grønland ændrer sig lige så hurtigt som samfundene i Europa, og det er sandsynligt, at nogle forhold i Grønland, også på arbejdsmarkedet, om få år vil være helt anderledes end beskrevet her.

Grønlands statsretslige stilling

I løbet af sidste århundrede har Grønlands stilling i det danske rige ændret sig betydeligt, og der er udbredte misforståelser om, hvorvidt Grønland er Danmark, Udland eller noget helt andet.

Indtil grundlovsændringen i 1953 var Grønland en koloni under den danske stat, et lukket område, hvor der hverken var fri til- eller udrejsemulighed. Samfundet var styret af regler, fastsat af Centraladministrationen i København og uden demokratiske institutioner af betydning.

Fra 1953 og til 1979 var Grønland en ligestillet del af det danske rige, i princippet styret af de samme demokratiske institutioner, der findes i Danmark. Dvs. kommunalbestyrelse, amtsråd (i Grønland Landsrådet), og endelig folketinget, der havde og har to medlemmer, valgt i Grønland. Al dansk lovgivning gjaldt i Grønland, med mindre Grønland udtrykkeligt var undtaget for den pågældende lov.

Fra 1979 fik Grønland Hjemmestyre og overgik derfor til at være *en selvstyrende enhed i det danske rige*, med egne politiske institutioner og egen lovgivning. Danskere og grønlandere er dog stadig danske statsborgere med lige rettigheder i begge dele af riget. Enhver dansk statsborger kan derfor frit slå sig ned og arbejde i Grønland, og skal i princippet hverken søge om opholds- eller arbejdstilladelse. Men der er begrænsninger på arbejdsgiverens adgang til at ansætte arbejdskraft, der ikke har fast tilknytning til Grønland, i brancher, hvor der er arbejdsløshed i Grønland, se side 7 og 8. Visse borgerlige rettigheder i Grønland opnås først efter typisk 6 måneders ophold, fx adgang til at gå på jagt, del-

tage i politiske valghandlinger, oprette visse former for virksomhed, blive beskattet efter grønlandsk lov, m.v.

Som hovedregel kan man regne med, at danske love og regler ikke har gyldighed i Grønland, men er erstattet af grønlandsk lovgivning. Det gælder ikke alene arbejdsmarkedet, men også vigtige områder som uddannelse, sundhedsvæsen, boligforhold, social for-
sorg, skattelovgivning og straffelov.

Men den overordnede model for det grønlandske samfund er fortsat det demokratiske, skandinaviske velfærdssamfund, hvor omsorgen for den enkelte borger og respekten for hans rettigheder er i centrum.

Grønlands natur, geografi og bebyggelse

Grønland er som bekendt Verdens største ø, med et samlet areal på 2.166.086 km², hvoraf Indlandsisens helt ubeboede ørken dog udgør de 85%. Den *isfri del af Grønland* er således på 410.449 km², altså ca. 10 gange så stort som Danmark. Befolkningstætheden i Danmark er ca. 128 personer per km², i Grønland er befolkningstætheden 0,1 person per km², hvis vi fordeler befolkningen jævnt kun over det isfri land.

Hele Grønland ligger i det arktiske område, dvs. der er praktisk taget ikke skov nogen steder, og der er kun meget begrænset mulighed for at dyrke jorden og drive fåreavl på visse arealer på den allersydligste del af vestkysten.

Også klimaet er arktisk, dvs. med en middeltemperatur i juli måned på under 10° C. Generelt bliver klimaet koldere og mere tørt, jo længere nordpå, man kommer. På den sydligste vestkyst er den årlige nedbør mellem 800 og 1400 mm, altså betydeligt mere end det danske gennemsnit på 600 mm, mens temperaturen om vinteren sjældent når ned under -20° C. Fra og med byen Sisimiut midt på vestkysten er klimaet væsentligt mere tørt og stabilt, med en typisk vintertemperatur på ca. -20° C, og en sommertemperatur tæt på de +10° C, i hvert fald i det indre af landet. I perioder er der overalt i Grønland meget stærke storme, dels faldvinde fra Indlandsisen, dels cykloner fra det nordlige Atlanterhav.

Grunden til, at mennesker overhovedet kan opretholde livet i Grønland har til alle tider været havets rigdom på fisk, fugle og pattedyr (sæler og hvaler). Alligevel er over halvde-
len af Grønlands kyst ubeboet, idet is- og strømforhold gør Grønlands øst- og nordkyst næsten ubeboelig. 90 % af Grønlands befolkning bor på den sydlige vestkyst, fra Diskobugten i nord til Nanortalik i syd, hvor forholdsvis milde havstrømme gør det muligt at fiske og drive jagt på havet det meste af året.

Grønlands befolkning er fordelt på ca. 115 beboede steder, hvoraf hovedparten er ganske små bygder og fåreholdersteder med mindre end 50-100 beboere. 82 % af befolkningen bor i dag i de 16 byer, der hver danner en kommune, 50 % af hele befolkningen bor i de fire større byer; Qaqortoq, Nuuk, Sisimiut og Ilulissat.

Grønlands befolkning

Der bor i dag ca. 57.000 mennesker i Grønland. Dette tal har været stabilt i det sidste ti-år, på grund af en netto-udvandring især til Danmark på ca. 300 personer årligt, der har været opvejet af et lokalt fødselsoverskud.

Befolkningens alderssammensætning er præget af de meget store årgange fra 1960-erne og den stærkt faldende fødselsrate i '70'erne og '80'erne. Antallet af 20-29-årige er kun halvt så stort som for 10 år siden, mens aldersklasserne 30-39-årige er uforholdsmæssigt store. Ligeledes er antallet af personer over 65 år meget mindre end fx i Danmark, på grund af de dårlige sociale og sundhedsmæssige forhold i begyndelsen og midten af sidste århundrede.

Grønland har således i disse år en forholdsvis stor befolkningsandel i den arbejdsdygtige alder, men vil snart opleve et betydeligt fald i tilgangen af unge til arbejdsmarkedet og vil senere få en pukkel af alderspensionister.

Etnisk er befolkningens store majoritet grønlandere, defineret som personer, der er født i Grønland og har mindst en forældre der også er født i Grønland. Født i Grønland vil i reglen sige, at personen har grønlandsk som modersmål, og opfatter sig kulturelt som grønlander, med sit faste ståsted i landet. En stadig mindre minoritet i befolkningen er danskere, defineret som født uden for Grønland. Danskere efter denne definition vil i reglen ikke have kendskab til grønlandsk sprog, og føler sig kulturelt som danskere, med nærmeste samfundsmæssige tilknytning til Danmark.

I begyndelsen af sidste århundrede var der kun få hundrede danskere i Grønland, på toppunktet af den danske offentlige indsats i Grønland i slutningen af 1980-erne var der knap 10.000 danskere i Grønland, eller 17,5 % af befolkningen. Her ved århundredskiftet er antallet af danskere i Grønland faldet til ca. 5.000 personer, eller knap 9 % af befolkningen.

Hovedparten af danskerne bor i de tre største byer. 24 % af befolkningen i Nuuk er født uden for Grønland. Kun 2 % af befolkningen i Grønlands bygder er født uden for landet.

Ca. halvdelen af alle danskere i Grønland har boet i landet i mere end 5 år, og må anses for at have en stærk tilknytning til landet. Den anden halvdel har formentlig kun en svag tilknytning til landet og bor der kun på kortere arbejdsophold af 1-3 års varighed.

Egentlige udlændinge, altså personer født uden for det danske rige, er yderst fåtallige i Grønland, men der findes dog enkelte andre indvandrede skandinaver, øvrige europæere, amerikanere, asiater og afrikanere.

Grønlands erhverv og arbejdsmarked

Det er karakteristisk for det grønlandske erhvervsliv, at næsten alle arbejdspladser er ejet af det offentlige (kommunerne og Hjemmestyret, herunder Hjemmestyrets erhvervsdrivende selskaber), at erhvervsstrukturen er meget enkel, med fiskeri, bygge-anlæg og offentlig service som de dominerende erhverv, mens landbrug og industri er nærmest fraværende.

Erhvervslivet bygger på de såkaldte *fire erhvervssøjler*, hvoraf **fiskeriet**, inkl. fiskeforarbejdning, er det alt dominerende, med ca. 6.000 ansatte. Alle fiskefabrikker ejes af det offentlige selskab Royal Greenland, og hovedparten af de større fiskefartøjer. Øvrige erhverv, der udnytter de levende ressourcer er traditionel fangst af sæler, hvaler og landpatedyr som rensdyr og moskusokser. Her er der kun ca. 500 vedvarende beskæftiget. Landbruget i Grønland er stort set fåreavl, hvor ca. 120 personer er direkte beskæftiget.

Efterforskning og udnyttelse af **minerale og olie** er kun en meget lille aktivitet i disse år, med ca. 40 personer beskæftiget. Situationen kan dog ændre sig i løbet af et ti-år, tidligere har der været miner i Grønland med flere hundrede ansatte.

Turisme er potentielt et betydeligt erhverv i Grønland. Der er nogen vækst på området, der i dag skønsmæssigt beskæftiger 600 personer. Men på grund af de vanskelige klimatiske og geografiske forhold, der gør persontransporten overmåde kostbar, og helårsdrift af hoteller og restauranter knap nok rentabel, vil der næppe ske nogen eksplosiv udvikling i turismen på kortere sigt.

Øvrige landbaserede erhverv er hovedsageligt bygge- og anlæg med knap 2.000 beskæftigede, handel med godt 3.500 beskæftigede, hotel og restaurant med 650 beskæftigede, og rådgivning og service (fx frisørfaget, byggerådgivning, revision, banker og edb) med 1.500 beskæftigede.

De egentlige erhverv beskæftiger således knap 15.000 personer, mens resten af de ca. 25.000 fuldtidsbeskæftigede er ansat i **traditionelle, offentlige stillinger** i undervisning, sundhedsvæsen, kommunale praktiske opgaver og Hjemmestyrets og kommunernes administration.

De meget små byenheder, der kun råder over en lille og ikke særlig veluddannet arbejdsstyrke, den gamle tradition for offentlig virksomhed, de store afstande og vanskelige transportforhold letter ikke mulighederne for private iværksættere. Det er stort set kun på håndværksområdet, mindre butiks- og restaurationsdrift og fiskeri, at privat kapital og initiativ har haft nogen chancer i Grønland. Muligvis kan Edb-baserede virksomheder få en vækst i Grønland, da de er uafhængige af klima og geografi, men til gengæld er yderst afhængige af kvalificeret arbejdskraft.

Arbejdsstyrken: Sammensætning, uddannelse og beskæftigelse

Arbejdsstyrken er som nævnt lille, med kun ca. 25.000 beskæftigede af en potentiel arbejdsstyrke på ca. 32.000 personer, regnet som alle i 15-59-års alderen.

Af de 25.000 beskæftigede er knap 4.500 født uden for Grønland. Det vil sige, at næsten alle danskere i Grønland er i arbejde, normalt er det kun danske børn, der ikke indgår i arbejdsstyrken. Det skyldes naturligvis, at danskere opholder sig i Grønland for at arbejde, og at kun ganske få danske pensionister eller andre, der står uden for arbejdsmarkedet, opholder sig i Grønland.

Hovedparten (86 %) af de grønlandskfødte medlemmer af arbejdsstyrken har kun den obligatoriske skolegang som højeste skoleniveau, mens 70 % af de danskfødte medlemmer af arbejdsstyrken har udvidet afgangsprøve, gymnasium eller anden ungdomsuddannelse som højeste skoleniveau.

Der foreligger ikke nøjagtige tal for arbejdsstyrkens erhvervmæssige uddannelse, men det kan forsigtigt anslås, at mere end 50 % af den grønlandskfødte arbejdsstyrke ikke har nogen formel erhvervmæssig uddannelse overhovedet, mens stort set hele den danskfødte del af arbejdsstyrken har en formel, kortere eller længere erhvervsuddannelse.

Grønland har således et ganske betydeligt efterslæb i erhvervsuddannelse, og efterspørger derfor stort set kun fagligt uddannede personer udefra. Uddannelsesfrekvensen er højere for de unge end for de ældre, men der er desværre ikke nogen dramatisk forbedring af uddannelsesniveaue på vej.

Der er ikke nogen arbejdsløshedsforsikring i Grønland, se nedenfor, og statistikken på området er derfor mangelfuld. Men det anslås, at ca. 25 % af den grønlandske potentielle arbejdsstyrke er underbeskæftiget eller uden beskæftigelse. Kun ganske få erhvervmæssigt uddannede er arbejdsløse i kortere perioder, grundet den store efterspørgsel efter uddannet arbejdskraft på stort set alle områder.

Arbejdsmarkedets indretning, generelle regler og regulering

Generelt er det grønlandske arbejdsmarked indrettet som det danske, med lønmodtager- og arbejdsgiverorganisationer, kollektive overenskomster og en udbygget lovgivning om arbejderbeskyttelse, voldgift, ferie, arbejdsskadeerstatning og -forebyggelse.

Men de konkrete regler er, som nævnt, ikke identisk med de danske, og bør undersøges i hvert enkelt tilfælde.

Specielt bør man være opmærksom på, at de optjenings-ordninger, pensioner og andre rettigheder, der gælder i Danmark, generelt nulstilles, så længe arbejdstageren opholder sig i Grønland.

Arbejdsmarkedets organisationer: Langt hovedparten af lønmodtagerne, både de ufaglærte og de faglærte med kortere uddannelse, organiseres af fagforeningen SIK (Sulinermik Inuutissarsiateqartut Kattuffiat = Arbejdernes sammenslutning). Fagforeningen har et medlemstal på ca. 10.000 hvilket svarer til en organisationsprocent på ca. 60. De fleste offentlige fagområder, som lærere, sundhedspersonale, akademikere i øvrigt, har en særlig fagorganisation, der er tæt tilknyttet den danske moderorganisation. Det vil i reglen være muligt at indhente oplysninger om grønlandske løn- og arbejdsvilkår i den relevante danske fagforening.

Arbejdsgivernes organisation er først og fremmest Hjemmestyrets Administrationsdirektorat, og på det private område GA, Grønlands Arbejdsgiverforening, der især organiserer virksomheder inden for bygge- og anlægsgene.

Arbejds miljø og –tilsyn: Arbejds miljølovgivningen og Arbejdstilsynet i Grønland hører under den danske stat, hvor Grønland betragtes som en særlig tilsynskreds under det danske arbejdstilsyn. Arbejdstilsynet er fast repræsenteret i Grønland og foretager inspektionsrejser til alle byer i landet. Antallet af alvorlige arbejdsulykker er imidlertid forholdsvis stort, på grund af mange farlige arbejdspladser i fiskeri, søtransport og fiskeindustri, forholdsvis mange og store entreprenørmaskiner, sprængninger o. lign. Det psykiske arbejdsmiljø er på en del arbejdspladser belastet af dårlig kommunikation og forståelse mellem danske og grønlandske medarbejdere, samt af et stort arbejdspress. Dette er dog langt fra tilfældet på alle arbejdspladser.

Den danske lov om arbejdsskadeforsikring er gældende i Grønland, med få ændringer, tilpasset den grønlandske erhvervsstruktur. Loven administreres af Hjemmestyrets Familiedirektorat, i en særlig afdeling for arbejdsskade.

Ligeløn: For at kunne tiltrække dansk arbejdskraft, og på den anden side at begrænse de offentlige lønudgifter, var det i lang tid reglen, at grønlandsk fødte medarbejdere fik væsentligt mindre i løn end dansk fødte kolleger, både i offentlig og privat ansættelse. Dette princip er forladt på alle områder fra 1991. *Der er således fuld ligestilling på lønområdet i Grønland, både etnisk og mellem kønnene.*

Lønniveau: Det er ikke muligt i denne sammenhæng at beskrive lønnens størrelse i de enkelte fag, men generelt kan det nævnes, at grundlønnen er ca. 1/4 lavere end i Danmark. Dette udlignes dog ofte ved længere arbejdstid, diverse tillæg, lavere beskatning og lavere faste omkostninger for den enkelte familie. Rådighedsbeløbet vil derfor for de fleste være lige så stort eller større end i Danmark.

Arbejdstid, ferie og feriefrirejse: For alle faggrupper er arbejdstiden 40 timer ugentlig. For de fleste arbejdsgrupper er den reelle arbejdstid længere, op til 45 timer ugentlig eller mere, og det er ofte ved længere arbejdstid, at en stor del af lønnen hentes hjem. Den i reglen lavere timeløn i Grønland opvejes derfor oftest af en længere faktisk arbejdstid, inkl. tillæg og overtidsbetaling.

Ferie med løn svarer til 2,5 dage per måneds beskæftigelse i optjeningsåret, eller arbejdsgiveren udbetaler 12 % feriegodtgørelse, i nogle overenskomster 12,5 %. I de fleste overenskomster indgår bestemmelser om tjenestefrihed ved barns første sygedag og indtil 12 dage ved barns indlæggelse på hospital, mens feriefridage, omsorgsdage og andre nyere goder i danske overenskomster endnu ikke er indført.

De fleste overenskomster på det offentlige område har haft bestemmelser om betalt feriefrirejse hvert 2. eller hvert 3. år, dvs. at arbejdsgiveren betaler billetudgiften for den ansatte med familie til ferierejse til Danmark, eller til andet rejsemål svarende til prisen for en returbillet til Danmark.

Men de fleste nyansatte får enten et skattepligtigt ferierejsetillæg på kr. 14.500 årligt (akademikere), eller arbejdsgiveren indbetaler månedligt et beløb til en fond, hvorfra de ansatte kan søge dækning af udgifter til ferierejse (pædagoger, tjenestemænd, lærere).

Frirejse ved til- og fratræden: Ved offentlig ansættelse og i reglen også ved privat ansættelse, betaler arbejdsgiveren rejse- og bohaveflytning for den ansatte og hans familie ved tiltrædelse, med mindre det udtrykkeligt er undtaget i stillingsopslaget.

Normalt får offentligt ansatte både rejse- og bohaveflytning betalt ved fratræden og reeturnering til Danmark. Dog først efter 3 år. Dette opfattes ofte som en tvangsmæssig forbliven i stillingen på mindst 3 år. Men det er ikke tilfældet. Enhver arbejdstager kan opsiges sin stilling med et kort opsigelsesvarsel, men risikerer at skulle betale rejse og flytning til Danmark selv. Mere bindende er det altså heller ikke.

Ved midlertidig ansættelse eller direkte vikarstilling vil arbejdsgiveren normalt betale rejsen ved til- og fratræden for en kortere, aftalt periode. Men så vil der normalt ikke blive betalt flytning af bohav, eller rejseomkostninger for ledsagende familie.

Barselsorlov: Den grønlandske kommune udbetaler barselsdagpenge til forhen beskæftigede kvinder, i et omfang svarende til SIK's mindsteløn, p.t. 62.90 kr/timen. Barselsperioden er 2 uger før fødsel og 15 uger efter fødsel for moderen og 3 uger for faderen, og kan forlænges med yderligere 6 uger af moder eller fader efter eget valg. For månedslønnede er det dog hovedreglen, at der gives fuld løn under barsel i den anførte periode.

Regulering af tilgangen af arbejdskraft: Ved landstingslov nr. 27 af 30. oktober 1992 om regulering af arbejdskrafttilgangen i Grønland gælder det, at en arbejdsgiver skal kunne dokumentere, at en ledig stilling ikke kan besættes med lokal arbejdskraft, før ansættelse af udenlandsk (også dansk) arbejdskraft kan finde sted. I sagens natur er dette stort set et forbud mod ansættelse af ufaglært arbejdskraft udefra, på grund af den betydelige ledige arbejdskraft på det ufaglærte område. Begrænsningen gælder også for enkelte andre fag, hvor der er ledighed i den hjemmehørende befolkning.

Loven overholdes og praktiseres ikke med nogen betydelig konsekvens, men der vil ikke være stillingsopslag vedr. ufaglærte medarbejdere i danske aviser og på fx Internettet, og der kan ikke med fordel annonceres efter ledige ufaglærte stillinger i grønlandske aviser.

Følgen er, at ufaglærte, typisk unge danskere, der ønsker et arbejdsophold i Grønland, før de påbegynder egentlig uddannelse, ikke kan tilbydes job via normale kanaler. Dette gælder den unge pige, der kunne tænke sig et år i huset, eller den unge mand, der kunne tænke sig et job som ufaglært fisker eller arbejder på fiskefabrik i Grønland. Disse job er fornuftigvis forbeholdt hjemmehørende i Grønland. Men ufaglærte udefra, der kan godtgøre en tilknytning til Grønland, fx ved at kunne bo hos familie og dermed tilmelde sig folkeregistret, vil godt kunne få arbejdstilladelse, eller få arbejdsgiveren til at skaffe tilladelsen.

Men den arbejdskraft, Grønland har brug for som supplement til sin egen arbejdsstyrke, er klart faglærte med videregående uddannelse. Det bedste svar, man kan give den ufaglærte unge, der søger job i Grønland er: Tag en god uddannelse, Grønland har brug for, så kan du få alle de jobs deroppe, du ønsker.

Udbuddet af ledige jobs på årsbasis: Hvis vi regner med, at den danske del af arbejdsstyrken på ca. 4.500 personer besætter jobs, der pt. ikke kan besættes med grønlandskfødt arbejdskraft, og at ca. halvdelen af danskerne i Grønland bevarer deres job i en længere årrække, vil der på årsbasis blive udbudt ca. 1.000 ledige jobs i Grønland, kortere vikariater, sæsonjobs og lign. iberegnet.

Muligheder for beskæftigelse i Grønland – også for ægtefællen

Der er ikke nogen central jobbørs for Grønland. Langt de fleste offentlige stillinger af tjenestemandslignende type, fx lærer ved folkeskole, fagskole, gymnasium, eller leder i kommunale jobs, eller overordnede stillinger i Hjemmestyret, eller større stillinger i de offentligt ejede selskaber, annonceres i de to landsdækkende, grønlandske ugeaviser Atua-gagdliutit / Grønlandsposten og Sermitsiaq og i de landsdækkende danske dagblade og i fagpressen.

De fleste ledige jobs i privat regi, fx på håndværksområdet, dækkes ind ved private kontakter, men annonceres også i nogle tilfælde i bl.a. Jyllandsposten. Nogle af de store offentligt ejede selskaber, som Royal Greenland, Nukissiorfiit (el-, vand- og varmforsyningsvirksomheden), Tele Greenland, Post Greenland, kommunerne, Hjemmestyret o.a. annoncerer ledige stillinger på egen hjemmeside på nettet. Selvom arbejdsgiveren forventes at betale og sørge for rejse, flytning og fremskaffelse af bolig, vil arbejdsgiveren sjældent påtage sig ansvaret for ægtefællens beskæftigelse.

Men i hvert fald i de større byer kan en ledig ægtefælle temmelig sikkert påregne at få et job, især hvis han er noget fleksibel i forhold til sit fagområde. Begrænsningerne i adgangen til arbejdsmarkedet, især for ufaglærte, gælder ikke, når en ægtefælle flytter til Grønland og etablerer sig som tilmeldt folkeregistret.

I disse år er der konstant mangel på arbejdskraft inden for alle fag i sundhedsvæsenet, næsten alle områder inden for undervisning og (social-)pædagogik, kontor-, edb- og administrationsområdet på et højere niveau, samt stillinger som maskinmester på landanlæg, teknikere til fiskeindustri og teleområde osv.

Arbejdsløshedsforsikring, pension og opsparingsordninger

Generelt er der ingen form for arbejdsløshedsforsikring i Grønland. Men arbejdsløse kan modtage takstmæssigt fastsat social hjælp fra kommunen. Det er for de fleste arbejdstagere en betragtelig indtægtsnedgang, og hvis danske lønmodtagere rammes af arbejdsløshed i Grønland, vil de i de fleste tilfælde vælge at rejse tilbage til Danmark.

Dagpenge ved tilbageflytning til Danmark: Danske arbejdsløsheds-kasser anerkender grønlandsophold som udlandsophold. Man kan derfor ved arbejdsløshed opnå dagpenge straks fra ankomsten fra Grønland, også hvis man selv har sagt sin stilling op i Grønland. Hvis arbejdstager har arbejdet i en virksomhed med hjemsted i Grønland, altså ikke som udstationeret i dansk virksomhed med afdelinger i Grønland. Hvis arbejdstager har haft fast bopæl i Grønland og ikke i Danmark som fx konsulent for grønlandsk virksomhed. Hvis arbejdstager er og har været medlem af dansk arbejdsløsheds-kasse i mindst 1 år.

Det kan således anbefales at bevare medlemskab i dansk arbejdsløsheds-kasse, mens medlemskab af dansk fagforening evt. kan skiftes ud med grønlandsk fagforening eller grønlandsk afdeling af dansk fagforening. Generelt må det frarådes at slippe forbindelsen til de faglige organisationer.

Der er først for nylig indført generelle pensionsordninger for lønmodtagere i Grønland. Opsparingen er indtil videre af begrænset omfang, men udbygges ved hver overenskomstforhandling. Alderspensionister modtager desuden aldersrente (grønlandsk folkepension), der er noget mindre end dansk folkepension.

Pensionsalderen er hævet fra 60 år til 63 år med virkning fra år 2000. Pensionsforholdene bør undersøges, inden ansættelseskontrakt skrives under. Ligesom supplerende, privat pensionsopsparing bør overvejes i forbindelse med et Grønlandsophold. Endelig kan den letsindige type hæve en dansk pensionsopsparing ved flytning til Grønland, og bruge opsparingen efter skattefradrag til hvad som helst.

I almindelighed betragtes ansættelse i og flytning til Grønland som udtræden af det danske arbejdsmarked. Dette har mindre betydning, hvis det drejer sig om kortvarige ophold i Grønland. Men er der tale om ophold, der varer hele livsafsnit, kan det have betydning for retten til bl.a. efterløn og andre opsparingsbaserede ordninger. Men enhver dansk statsborger er dog sikret den fulde folkepension, hvis man på pensioneringstidspunktet er bosat i Danmark og har boet i Danmark og/eller i Grønland i mindst 40 år i alderen 15 til 65 år.

Anden social og sundhedsmæssig sikring

Som nævnt vil danskere, der af en eller anden grund forlader arbejdsmarkedet i Grønland, normalt rejse hjem igen. Men der er almindelig social sikring i Grønland, administreret af kommunernes socialafdelinger. Hjælpen ydes oftest på et trangskriterium, hvor familiens samlede indkomster lægges til grund for vurderingen.

En ægtefælle, der midlertidigt er ude af arbejde, vil derfor i reglen ikke kunne modtage offentlig hjælp som en art arbejdsløshedsunderstøttelse, hvis den anden ægtefælle har normal indkomst.

Den danske arbejdsløshedsforsikring giver ikke mulighed for at tage dagpenge med til Grønland, der i denne forbindelse regnes som Udland. Men det er muligt at modtage såvel forældreorlovsydelse som efterlønsydelse fra Danmark til Grønland.

Månedslønnede får som udgangspunkt løn under sygdom. Timelønnede kan få takstmæssig hjælp, og yderligere 60 kr per dag, 6 dage om ugen, hvis de er medlem af SIK.

Al medicinsk behandling er gratis i Grønland, også lægeordineret medicin og tandbehandling. Specielt vedr. tandbehandling skal det nævnes, at behandlingskapaciteten er lille, og fortrinsvis tilbydes børn. Større tandbehandlinger for voksne kan derfor med fordel udføres for egen regning under besøg i Danmark.

Der findes ikke privatpraktiserende læger i Grønland, skal man til læge, går man på sygehusets lægeklinik. Der findes sygehuse i alle 16 byer, og sygeplejestationer, der ikke er lægebemandet, i de større bygder. Store kirurgiske indgreb og anden kompliceret behandling kan normalt kun finde sted på det centrale sygehus i Nuuk, eller på Rigshospitalet i København, der er tilknyttet det grønlandske sundhedsvæsen. Patienttransport til Nuuk eller København er gratis for danske statsborgere.

Klimaet, den begrænsede behandlingskapacitet lokalt, og de store afstande gør det dog ikke tilrådeligt at mennesker med alvorlige, kroniske lidelser, eller betydelige handicaps søger arbejde i Grønland.

Boligforhold

Boligmassen i Grønland er opgjort til ca. 20.000 boliger, ekskl. kollegier, plejehjem o. lign. 11.000 af disse boliger er opført og ejes af Hjemmestyret eller kommunerne, og administreres af A/S Boligselskabet INI, der kan sammenlignes med en offentligt ejet boligforening. Resten af boligmassen er boligstøttehuse eller selvbyggerhuse af beskeden størrelse og kvalitet, hvor Staten og senere Hjemmestyret har betalt langt den største del af byggeriet eller materialerne. Men det er selvejerboliger.

I de senere år har der været en vis udvikling i opførelse af andelsboliger og helt privat finansierede ejerboliger.

Arbejdskraft fra Danmark vil, som nævnt, oftest blive tilbudt en lejebolig af arbejdsgiveren. Det drejer sig i reglen om en lejlighed i etagebyggeri, kun i bygderne vil der oftest være tale om et fritliggende hus.

Der er alvorlig boligmangel i de fleste byer i Grønland, op til 12 års ventetid på en familiebolig i Nuuk, hvor det er værst. Hvis man altså ikke lige er berettiget til en personalebolig. Arbejdsgiveren må derfor ofte ty til midlertidige boliger til nyansat arbejdskraft, såkaldte

vakantboliger, der kan være møblerede værelser, eller hotelværelse, i op til et helt år eller længere, før den endelige bolig står klar. *Det er af yderste vigtighed, at boligspørgsmålet er afklaret skriftligt, inden ansættelsesbrev underskrives.*

Huslejen i etageejendomme varierer betydeligt efter boligens opførelsestidspunkt og byggeprisen. Men som et vejledende tal kan nævnes, at den gennemsnitlige husleje for en 65 m² lejlighed er mindst 2.500 kr, hvortil kommer forbrugsafgifter på et tilsvarende beløb. Huslejen for en lille lejlighed kan derfor komme op på ca. 5.000 kr /mdl. *Arbejdstageren bør undersøge sin fremtidige, samlede husleje, inden ansættelsen foretages.*

Afhængigt af husstandsindkomst ydes der boligsikring fra den grønlandske kommune. Grænsen for boligsikring stiger med antallet af børn i husstanden.

Vuggestue, børnehave, skole og uddannelse

Der er vuggestuer/børnehaver i alle byerne, men kapaciteten svarer ikke alle steder til behovet. Institutionspladserne tildes efter anciennitet og pædagogisk/socialt behov, så nyankommet personale fra Danmark vil oftest måtte klare sig med privat dagpleje, pasningsgrupper og lign. Enkelte store arbejdspladser, som fx Landshospitalet i Nuuk, har dog institutioner for personalets børn. *Kommunens socialkontor vil kunne oplyse om pladser og ventetider.*

Folkeskolen i Grønland er obligatorisk fra 6-årsalderen, idet børnehaveklasse er erstattet af 1. klasse. Der tilbydes i begrænset omfang særligt tilrettelagt undervisning for dansksprogede børn, der imidlertid forventes at indgå i den almindelige, fortrinsvis grønlandsksprogede klasseundervisning efter nogen tid.

Der findes ikke private skoler i Grønland.

Folkeskolens undervisning er struktureret efter dansk model, men med grønlandsk som det primære undervisningssprog og fører frem til Folkeskolens afgangsprøve/udvidede afgangsprøve efter 10 års skolegang.

Derefter kan eleven vælge uddannelse inden for et håndværksfag, kontor- eller social- og sundhedsuddannelse på den lokale erhvervsskole, eller søge optagelse på et af de tre gymnasier, der er placeret i Qaqortoq, Nuuk og Aasiaat. Gymnasieelever, der ikke kommer fra disse byer, bor i gymnasiebyerne som kostelever.

Unge, der har boet mindst 5 år i Grønland kan søge om grønlandsk uddannelsesstøtte, der er betydeligt mere fordelagtig end den danske, bl.a. med større sikkerhed for optagelse på et dansk universitet eller lign., med årlig feriefrirejse til Grønland, det meste af bogudgifterne betalt, og et lidt større stipendium end SU.

Arbejdskultur og sprog

Dansk arbejdsdisciplin er noget ganske enestående og særpræget. Mange ofrer gladelig familieliv, venner og interesser og fysisk og psykisk helbred for arbejdets skyld. Ikke mindst i Grønland, hvor mange danskeres eneste begrundelse for at være i landet netop er arbejdet.

Grønlandske medarbejdere har oftest en mere varieret og harmonisk prioritering af livets værdier. De vil ofte prioritere familiebegivenheder meget højt, ligeledes jagt- og fisketure i naturen i den korte, gunstige sommertid. Uden disse oplevelser er det næsten ikke til at stå vinteren igennem. Arbejdsledere bør have forståelse herfor og et tilstrækkeligt nært og fortroligt forhold til medarbejderne, så arbejdspladsens tarv kan forenes med medarbejdernes behov, uden konflikter.

Det kan stærkt anbefales i alle brancher at droppe enhver form for kommanderende eller grov tiltale af kolleger eller underordnede. Som en generalisering kan man nok sige, at grønlændere har en særlig fint udviklet forståelse for god social adfærd og reagerer naturligvis negativt på autoritær eller ydmygende behandling. Gode, moderne ledelsesprincipper er derfor om noget sted på sin plads i Grønland.

Som nævnt har de fleste grønlændere grønlandsk som modersmål og en større eller mindre kompetence i dansk som fremmedsprog. Danske medarbejdere i Grønland har generelt intet kendskab til grønlandsk sprog.

Det siger sig selv, at sproglige kommunikationsproblemer er udbredte på arbejdspladserne. Oftest løses kommunikationsspørgsmålet ved hjælp af grønlandske medarbejdere der formelt eller uformelt påtager sig rollen som tolke.

Den danske medarbejder skal respektere, at de grønlandske kolleger har grønlandsk sprog som modersmål, og foretrækker at tale sammen på grønlandsk. Der er ingen grund til at tro, at brugen af grønlandsk er et middel til at tale bag ryggen på de danske kolleger eller ledere, grønlandsk er simpelthen det naturlige sprog for de fleste medarbejdere.

Grønlandsk er et sprog, der i enhver henseende ligger langt fra de gængse, europæiske sprog. Erfaringsmæssigt er det kun få danskere, der som voksne lærer at tale grønlandsk. Men det hindrer ikke, at voksne danskere tilegner sig et mindre forråd af ord og vendinger, der ofte benyttes på arbejdspladsen. Det viser respekt for grønlandsk sprog og kultur, og kan være umådelig praktisk i mange sammenhænge.

Skatteforhold

Skattemæssigt er Grønland Udland i forhold til Danmark, og det kan stærkt *anbefales at den enkelte arbejdstager undersøger sine skatteforhold inden flytning til Grønland.*

Delvist skattefri renteudgifter til fast ejendom i Danmark kan ikke benyttes til skattefradrag i Grønland. Bevarer man fx et hus i Danmark, kan renteudgifterne derimod "spares

op" i en periode og anvendes til reduktion af skatten, når arbejdstageren er returneret og igen har indtægt i Danmark.

Ved ophold i Grønland under 6 mdr. skal lønmodtageren betale fuld skat til den grønlandske kommune *og* forskellen mellem dansk skat og grønlandsk skat til den danske kommune. Ophold under 6 mdr. giver derfor ikke nogen forskel til den skat, man skulle have betalt i Danmark. Bortset fra, at der ikke skal betales arbejdsmarkedsbidrag af indtægt fra grønlandsk arbejdsgiver.

Ved ophold over 6 mdr. betales alene grønlandsk indkomstskat. I praksis betales ikke skat af de først tjente 96.000 kr for ægtepar (48.000 kr for enlige), derefter betales mellem 40 og 45 % af indkomsten i samlet kommunal- og landsskat. Adgangen til skattefradrag og forskellige cirkusnumre med skatten er stærkt begrænset i Grønland.

Der er en toldgrænse mellem Danmark og Grønland. Den vil normalt ikke have betydning ved tilflytning til Grønland, bortset fra at man kan spare moms ved at købe varige forbrugsgoder i Danmark og få sælger til at eksportere varen til modtagelse i Grønland. Ved flytning fra Grønland kan man risikere at skulle betale moms af helt nyt bohav og fx pel-se, og under alle omstændigheder skal bagage og flyttegods toldbehandles.

Visse varer som tobak og spiritus må slet ikke indføres af private i Grønland, bortset fra den lille ration til flypassagerer.

Fritid, kultur og sport

Heller ikke i Grønland er arbejdet hele livet. Gode og spændende fritidsinteresser kan let dyrkes, men på andre felter end i Danmark.

Bymæssige kulturoplevelser kan stort set kun fås i Nuuk, hvor det store kulturhus byder på biograf, teater, udstillinger og dans, foredrag og seminarer.

I de øvrige byer bruges meget af fritiden på sport, dels udendørs som skiløb, hundeslædekørsel, jagt på land og i båd, fiskeri og vedligeholdelse af udstyr, båd og slæde. Dels indendørs, i byens sportshal, hvor der er mange klubber og hold i håndbold, badminton, indendørs fodbold o. lign.

Alle byer har en pænt, offentligt bibliotek og kabel-TV med en stor del af udsendelserne fra dansk TV på bånd eller transmitteret direkte.

Mange familier har internetadgang via telefonledningen, ligesom der er internetcaféer i mange byer.

Der er gode muligheder for frivilligt socialt eller kulturelt arbejde, i fx væresteder for børn, krisecentre for kvinder, sportsklubber, spejderbevægelse, eller deltagelse i museumsforeninger og mange andre borgergrupper, evt. også frivilligt arbejde på lokalradio og lokalavis.

Skolevæsenet har et beskedent, men anvendeligt aftenskoleprogram, hvor det i reglen vil være muligt bl.a. at lære noget grønlandsk. Men der er mangel på egnede lærere til dette fag.

De fleste mennesker i Grønland bruger dog det meste af fritiden på socialt samvær. I de små grønlandske byer er der tradition for meget åbne hjem, hvor man i større eller mindre grad går på besøg, uden at være formelt inviteret. De fleste har en stor og tæt vennekreds.

Litteratur og informationskilder

Bøger:

Danielsen, Mogens mfl.: Mål og strategier i den grønlandske erhvervsudvikling, Sulisa Nuuk 1998. Om Hjemmestyrets erhvervs politik.

Gynther, Bent og Møller, Aqissiaq (red.): Kalaallit Nunaat, Gyldendal 1999, 26 grønlandske og danske forfattere beskriver historie, samfund, natur og kunst i Grønland.

Aidt, Leif: Grønland, Geografforlaget 1998. Grønlands geografi, erhverv og beskrivelse af de enkelte kommuner i Grønland.

Vestermark, Hanne og Kolte, Svend: Kitaa, Grønlands vestkyst. Klematis 2001. Beskrivelse af udvalgte byer og områder på vestkysten, med hovedvægten lagt på moderne samfund og den historiske og kulturelle baggrund.

Kort & Matrikelstyrelsen: Topografisk Atlas Grønland, Reitzels 2000, stor fotobog med mange grundige artikler om naturvidenskab, historie og geografi i Grønland.

Grønland 2003, statistisk årbog, udgives årligt af Grønlands Statistik. Uundværlig håndbog om alle områder i det grønlandske samfund, både med tabeller og fyldige tekstafsnit.

Personalehåndbog for sundhedspersonale ved Dronning Ingrid's Hospital i Nuuk, seneste udgave.

Film:

Statens Filminstitut har en stor samling grønlandsfilm, også på video, til leje eller til køb. Specielt kan anbefales Silis, Ivars: Grønland på vej, Statens Filminstitut 1996, 44 minutter.

Grønlands Sundhedsvæsen, 38 minutter film om sundhedsvæsenet i hele landet, Direktoratet for Sundhed og forskning, Hjemmestyret, 1998.

Udvalgte sider på Internettet:

www.nanoq.gl

Grønlands Hjemmestyre

www.statgreen.gl

Grønlands Statistik

www.greenland-guide.gl

Greenland Tourism's hjemmesider

www.groenlandskehus.dk

Fælles internetportal for de fire grønlandske huse i Danmark

www.grønlandskbynavn.gl, f.eks. www.sisimiut.gl.

De grønlandske kommuners individuelle hjemmesider. Mange er særdeles oplysende og har ofte stillingsopslag. Nogle sider er stadig under opbygning.

Grønlandske kommuners navne fra øst til syd til nord:

Illoqqortoormiut = Scoresbysund

Tasiilaq = Ammassalik

Nanortalik

Narsaq

Qaqortoq = Julianehåb

Ivittuut

Paamiut = Frederikshåb

Nuuk = Godthåb

Maniitsoq = Sukkertoppen

Sisimiut = Holsteinsborg

Kangaatsiaq

Aasiaat = Egedesminde

Qeqertarsuaq=Godhavn

Qasigiannguit= Christianshåb

Ilulissat=Jakobshavn

Uummannaq=Umanak

Upernavik

Qaanaaq= Thule